

Juridische geschillen in de jaarrekening van beursgenoteerde ondernemingen in Nederland

Han Scholten, Dick van Offeren

Received 2 August 2018 | Accepted 22 October 2018 | Published 2 November 2018

Samenvatting

Ondernemingen worden regelmatig geconfronteerd met onzekerheden in verband met juridische geschillen. De ondernemer moet daarbij keuzes maken over het al dan niet opnemen van een voorziening in de jaarrekening, over de waardering van de voorziening en over de toelichting van de onzekerheden. Om winststuring tegen te gaan en gebruikers van relevante en betrouwbare informatie te voorzien zijn in IAS 37 *Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets* gedetailleerde regels opgenomen voor de verslaglegging bij onzekere juridische geschillen. Hierbij maakt IAS 37 gebruik van een waarschijnlijkheidsdrempel. De schatting van de kans op uitstroom van middelen bepaalt daarmee de verwerking en waardering in de jaarrekening en de vereiste informatieverstrekking. Onderzocht is hoe de verslagleggingspraktijk omgaat met IAS 37 door de jaarrekeningen 2016 te onderzoeken van ondernemingen waarvan de aandelen zijn genoteerd aan de AEX, AMX en AScX van de Euronext Amsterdam. Op basis van de uitkomsten van het onderzoek worden aanbevelingen gedaan om tot meer relevante informatie in verband met juridische geschillen te komen.

Relevantie voor de praktijk

Het risico in verband met juridische geschillen vereist schattingen van het management. Om mogelijke winststuring tegen te gaan heeft de International Accounting Standards Board (IASB) in International Accounting Standard (IAS) 37 specifieke voorschriften opgenomen voor *contingencies*. In dit artikel wordt onderzocht hoe de verslaglegging met die regelgeving omgaat (*compliance*). Voor de verslagleggingspraktijk is van belang dat de informatieverzorging verbetering verdient.

1. Inleiding

Bij het opstellen van de jaarrekening spelen schattingen een belangrijke rol. Met name bij afschrijvingen, bijzondere waardeverminderingen en bij de vorming van voorzieningen voor onzekere verplichtingen (*contingencies*) moeten keuzes worden gemaakt die het vermogen en resultaat beïnvloeden. Een belangrijk voorbeeld van onzekere verplichtingen betreft een juridisch geschil zoals een claim waarin schadevergoeding wordt gevorderd van de onderneming. Een dergelijke claim kan leiden tot een rechtszaak. Ondernemingen worden regelmatig geconfronteerd met juridische geschillen.¹ Juridische geschillen vragen een voortdurende schatting van de proceskansen en van de mogelijke financiële gevolgen daarvan. Het is afhankelijk van deze schattingen of een onzekere verplichting als voorziening op de balans moet worden verwerkt, wat de omvang ervan dient te zijn en welke informatie in de toelichting dient te worden opgenomen. Schattingen

vormen zo een belangrijk subjectief element in de jaarrekening. Van belang is dat bij het maken van deze schattingen sprake kan zijn van belangentegenstellingen. Het management kan er belang bij hebben om via pessimistisch of juist optimistisch schatten het resultaat aan een bepaald jaar te laten toekomen, terwijl het resultaat ook aan een ander jaar toegerekend had kunnen worden. Dit is een vorm van winststuring die door het wél of juist niet vormen van een voorziening kan ontstaan (Vander Bauwhede 2003, p. 203; Overboom and Vergoossen 1997, p. 413; Ter Hoeven 1997, p. 266). Externe gebruikers van de jaarrekening hebben belang bij relevante en betrouwbare informatie rond juridische geschillen om tot juiste beslissingen te komen. Het management heeft er belang bij terughoudend te zijn met het geven van informatie omdat dit de juridische positie in een geschil kan verzwakken. Transparante informatieverstrekking met betrekking tot juridische geschillen kan dan tot indirecte kosten leiden (Hennes 2014, p. 35). De International Accounting

Standards Board (IASB) heeft in dit spanningsveld in International Accounting Standard (IAS 37) *Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets* specifieke voorschriften opgenomen over juridische geschillen in de jaarrekening. De vraag is in hoeverre gedetailleerde wet- en regelgeving kan bijdragen aan het beperken van subjectieve elementen in de jaarrekening en in hoeverre wet- en regelgeving wordt nageleefd. Om daar antwoord op te krijgen zijn drie onderzoeksvragen geformuleerd:

- (1) Hoe moet volgens de IASB worden omgegaan met onzekerheden in verband met juridische geschillen?
- (2) Hoe wordt in de jaarrekening feitelijk omgegaan met de specifieke voorschriften van IAS 37 *Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets*?
- (3) Hoe verhouden de normen van IAS 37 zich tot de feitelijke verslaglegging van juridische geschillen?

Als onderzoeksmethode gebruiken we *compliance*-onderzoek (Daske and Gebhardt 2006, p. 493). Hierin worden onderdelen van de jaarrekeningen van een geselecteerde onderzoeksgroep vergeleken met checklists die zijn afgeleid uit de regelgeving van de IASB en de relevante literatuur. Vergelijkbare onderzoeken zijn gedaan door Hennes (2014) en Desir et al. (2010) naar compliance met Statement of Financial Accounting Standard (SFAS) 5: *Accounting for Contingencies* en door de Autoriteit Financiële Markten (AFM) (2013) en Hoogendoorn et al. (2016), beide naar voorzieningen.

Onderzoeksvraag 1 wordt beantwoord door van bestudering van de specifieke regels van IAS 37 en de algemene verslaggevingsnormen van IAS 1 *Presentation of Financial Statements*, aangevuld met literatuuronderzoek naar de rol van informatieverstrekking (*disclosure*) in de jaarrekening (paragraaf 2). Onderzoeksvraag 2 wordt beantwoord door een jaarrekeningenonderzoek van ondernemingen waarvan de aandelen zijn genoteerd aan de AEX, AMX en AScX van de Euronext Amsterdam (paragraaf 3). In paragraaf 4 worden de uitkomsten van het normatieve onderzoek ter beantwoording van onderzoeksvraag 1 geconfronteerd met de uitkomsten van het empirische onderzoek ter beantwoording van onderzoeksvraag 2. Zo wordt inzicht verkregen in de mate van *compliance* en kunnen de uitkomsten worden vergeleken met de hiervoor genoemde empirische onderzoeken. Wij sluiten af met de conclusie en met aanbevelingen.

2 Regelgeving in verband met juridische geschillen

2.1 Inleiding

In deze paragraaf wordt antwoord gegeven op de eerste onderzoeksvraag: Hoe moet volgens de IASB worden omgegaan met onzekerheden in verband met juridische geschillen?

Ter beantwoording van deze vraag wordt aan de hand van IAS 37 ingegaan op de vraag onder welke voorwaarden een voorziening moet worden opgenomen in de jaarrekening en

hoe deze voorziening moet worden gewaardeerd (paragraaf 2.2). Vervolgens wordt ingegaan op de vereiste informatieverstrekking volgens de specifieke voorschriften van IAS 37, de verslaggevingsbeginselen van IAS 1 en de literatuur (paragraaf 2.3). Na een bespreking van eerder onderzoek naar de mate van *compliance* van *disclosure*voorschriften in de literatuur wordt afgesloten met een conclusie (paragraaf 2.4).

2.2 De voorziening

Aan de orde komen de opnamecriteria (2.2.1) en de waarderingsvoorschriften (2.2.2) van voorzieningen. Hierbij is ook aandacht besteed aan de herzieningsvoorstellen omdat de discussie zich daar heeft toegespitst op onzekere juridische geschillen.

2.2.1 Opnamecriteria

Volgens IAS 37.14 dient een voorziening te worden opgenomen indien:

- (1) een onderneming een bestaande (wettelijke of feitelijke) verplichting heeft ten gevolge van een gebeurtenis in het verleden,
- (2) het waarschijnlijk is dat een uitstroom van middelen die economische voordelen in zich bergen vereist zal zijn om de verplichting af te wikkelen, én
- (3) het bedrag van de verplichting op betrouwbare wijze kan worden geschat.

IAS 37.15 stelt dat het in zeldzame gevallen niet duidelijk is of er sprake is van een bestaande verplichting. In deze gevallen wordt een gebeurtenis in het verleden geacht aanleiding te geven tot een bestaande verplichting indien, rekening houdend met alle beschikbare bewijsstukken, het waarschijnlijker is dan niet dat aan het einde van de verslagperiode een bestaande verplichting bestaat. IAS 37.16 geeft als voorbeeld een rechtszaak waarbij in zeldzame gevallen kan worden betwist of bepaalde gebeurtenissen hebben plaatsgevonden of dat deze gebeurtenissen resulteren in een bestaande verplichting. Als niet meteen duidelijk is of een verplichting bestaat, wordt volgens IAS 37.16 op het einde van de verslagperiode alle beschikbaar bewijs, waaronder bijvoorbeeld de mening van deskundigen, in de beschouwing betrokken. Op grond van dergelijk bewijs wordt een voorziening opgenomen wanneer het meer waarschijnlijk is dan niet dat aan het einde van de verslagperiode een bestaande verplichting bestaat. Hierbij moet rekening worden gehouden met alle beschikbare bewijzen zoals de opinie van experts. Onder meer waarschijnlijk dan niet wordt een kans verstaan van meer dan 50% (Hoogendoorn 1997).

2.2.2 Waarderingsvoorschriften voor voorzieningen

Bij de waardering van een voorziening is het uitgangspunt dat de beste schatting moet worden gemaakt van de uitgaven die zijn vereist om de bestaande verplichting op de ba-

lansdatum af te wikkelen (IAS 37.36). Onder beste schatting wordt verstaan het bedrag dat een entiteit redelijkerwijs zou betalen om de verplichting aan het eind van de verslagperiode af te wikkelen of om het op dat moment aan een derde partij over te dragen (IAS 37.37). Bij de waardering van een voorziening in verband met een juridisch geschil is vaak sprake van een grote individuele verplichting die in de regel wordt gewaardeerd tegen de meest waarschijnlijke uitkomst (IAS 37.40). Indien de te waarden onzekere verplichting een groot aantal posten omvat, wordt de verplichting geschat door alle mogelijke resultaten af te wegen volgens de waarschijnlijkheid dat ze zich zullen voordoen (de verwachtingswaarde) (IAS 37.39). Opmerkelijk is dat in de exposure draft (IASB ED 2005) in samenhang met een recentere exposure draft (IASB ED 2010) is voorgesteld om de verwachtingswaarde verplicht voor te schrijven als waarderingsmethode voor onzekere verplichtingen zoals juridische geschillen. Dit voorstel moet worden gezien in combinatie met het voorstel om de eis van een waarschijnlijke kans op een uitstroom van middelen te schrappen bij de beoordeling of een voorziening gevormd moet worden.² Bij de opnamecriteria wordt de nadruk daardoor verplaatst naar de beoordeling van de waarschijnlijkheid van een verplichting. Dat betekent dat bij een (dreigend) juridisch geschil voortaan alle denkbare uitkomsten in kaart moeten worden gebracht en de respectievelijke kansen daarop moeten worden gewogen aan de hand van procesrisico's.³ Dit voorstel heeft tot veel kritiek geleid, juist ten aanzien van de behandeling van risico's in verband met juridische geschillen.⁴ De uitkomst van een juridisch geschil is moeilijk te voorspellen. Door een voorziening voor te schrijven bij een kans op uitstroom van middelen van minder dan 50% bestaat het risico dat minder relevante informatie in de jaarrekening wordt verwerkt. Ook kan de juridische positie van de onderneming nadelig worden beïnvloed doordat mogelijke schadeveroorzakende feiten sneller in de jaarrekening zichtbaar worden als verplichting. Daarnaast wordt gesteld dat de kosten om de verwachtingswaarde te berekenen hoger zijn dan de baten van de extra informatie. Verder bestaat de angst dat de verwachtingswaarde bij de onderhandelingen om tot een schikking te komen als een minimale vergoeding wordt gezien door de tegenpartij.⁵ Naar aanleiding van deze kritiek zijn de herzieningsvoorstellen van IAS 37 ingetrokken en vervangen door een research project ook in verband met de herziening van het conceptual framework.⁶ Inmiddels is duidelijk dat de waarschijnlijke kans op uitstroom van middelen geen onderdeel uitmaakt van een verplichting in het conceptual framework.⁷ De IASB lijkt echter gevoelig voor de kritiek op ED 2005 en ziet wel een rol voor de eis van een waarschijnlijke kans op een uitstroom van middelen bij de opname van verplichtingen voor juridische geschillen. Dit omdat bij juridische geschillen een markt ontbreekt, waardoor waardering tegen verwachtingswaarde minder relevant en betrouwbare informatie oplevert.⁸

2.3 Informatievoorschriften

De *disclosure*-voorschriften worden afgeleid uit specifieke voorschriften van IAS 37, in het bijzonder de alinea's 84 t/m 92 en de algemene verslaggevingsbegin-

selen van IAS 1. Na de beschrijving van de specifieke *disclosure*-voorschriften voor voorzieningen (2.3.1) en voorwaardelijke verplichtingen (2.3.2) wordt ingegaan op de rol van IAS 1 en de rol van meer *principles-based disclosure* in de literatuur (2.3.3). Tot slot wordt aandacht besteed aan eerder onderzoek naar *compliance* van *disclosure*-voorschriften bij juridische geschillen (2.3.4).

2.3.1 Specifieke informatievoorschriften bij voorzieningen

Volgens IAS 37.84 en IAS 37.85 moet per categorie voorziening de volgende informatie worden verstrekt:

1. de boekwaarde aan het begin en het einde van de periode (IAS 37.84a);
2. een sluitend overzicht waaruit blijkt van het verloop van de boekwaarde door toevoegingen en onttrekkingen uitgesplitst naar gebruikte bedragen en teruggeboekte (niet gebruikte) bedragen (IAS 37.84b t/m d)⁹;
3. een korte beschrijving van de aard van de verplichting en het verwachte tijdstip waarop enige resulterende uitstroom van economische voordelen zal plaatsvinden (IAS 37.85a);
4. een indicatie van de onzekerheden over het bedrag of tijdstip van dergelijke uitstromen. Indien dit nodig is om voldoende informatie te verschaffen, moet een entiteit de belangrijkste gedane veronderstellingen over toekomstige gebeurtenissen vermelden (IAS 37.85b).¹⁰

2.3.2 Informatieverschaffing bij voorwaardelijke verplichtingen

Als niet is voldaan aan de voorwaarden van IAS 37.14 en IAS 37.16a bepaalt IAS 37.16b dat geen voorziening maar een voorwaardelijke verplichting moet worden vermeld, tenzij de kans op uitstroom van middelen die economische voordelen in zich bergen zeer onwaarschijnlijk is (in de praktijk bij een kans kleiner dan 10%). In dat geval is vermelding in de toelichting als niet in de balans opgenomen verplichtingen de juiste werkwijze.

Volgens IAS 37.86 moet voor elke categorie voorwaardelijke verplichting aan het eind van de verslagperiode een korte beschrijving worden gegeven van:

1. de aard van de voorwaardelijke verplichting en, indien dit praktisch haalbaar is;¹¹
2. een schatting van de financiële gevolgen, gewaardeerd in overeenstemming met IAS 37, paragraaf 36–52;
3. een indicatie van de onzekerheden die betrekking hebben op het bedrag van of op het tijdstip waarop enige uitstroom zal plaatsvinden; en
4. de mogelijkheid van eventuele vergoedingen.

Tot slot is van belang dat volgens IAS 37.92 in uitzonderlijke omstandigheden (afzonderlijke) informatieverschaffing in verband met juridisch geschillen niet vereist is.

Dit is het geval indien:

In extreem zeldzame gevallen kan worden verwacht dat de vermelding van sommige of alle informatie die door alinea's 84 tot en met 89 wordt vereist de positie van de entiteit ernstig schaadt in een geschil met andere partijen over het onderwerp van de voorziening, de voorwaardelijke verplichting of het voorwaardelijk actief. In dergelijke gevallen hoeft een entiteit de informatie niet te vermelden. Wel vermeldt ze de algemene aard van het geschil, samen met het feit dat en de reden waarom de informatie niet is vermeld (IAS 37.92).

De jaarrekening dient volgens IAS 1.15 een getrouw beeld te geven van de financiële positie, de financiële prestaties en de cashflows van een onderneming. Informatieverstrekking aan de gebruikers speelt daarbij een belangrijke rol. De informatie mag niet versluierd worden of alleen bestaan uit standaardopmerkingen die geen toegevoegde waarde hebben. Als reactie op kritische geluiden over de informatiewaarde van de jaarrekening bij toepassing van strikte regels (*meer rules-based*) van de verslaglegger wordt door de IASB onderzoek gedaan naar meer *principles-based disclosure*. In paragraaf 2.3.3 wordt literatuuronderzoek gedaan naar deze voorstellen en wordt vervolgens ingegaan op de specifieke situatie van informatieverstrekking over juridische geschillen.

2.3.3 Principles-based disclosure in de literatuur

Op grond van de EU-verordening moeten de geconsolideerde jaarrekeningen van aan de beurs genoteerde vennootschappen de jaarrekening sinds 2005 opstellen volgens (door de EU goedgekeurde) standaarden. Uit onderzoek van Daske et al. (2006, p. 461) is gebleken dat de kwaliteit van de *disclosure* in de onderzochte jaarrekeningen van aan de effectenbeurs genoteerde vennootschappen significant is verbeterd door toepassing van de standaarden van de IASB. Toch wordt door diverse auteurs en organisaties gesteld dat de kwaliteit van *disclosure* verbetering behoeft, bijvoorbeeld omdat sprake is van *disclosure overload*.¹² De oorzaak daarvoor wordt gezocht in de omvangrijke specifieke voorschriften in de IASB-standaarden die *boilerplate* (aan de hand van checklists) worden nageleefd.¹³ De IASB heeft in 2013 voorstellen gedaan ter verbetering van de kwaliteit van informatieverstrekking, het *Disclosure Initiative* (IASB 2017a) met meer nadruk op de algemene verslagleggingsbeginselen. Informatie moet volgens de IASB relevant zijn waarbij er een belangrijke rol is voor het begrip materialiteit (IASB 2017b): *“Information is material if omitting, misstating or obscuring it could reasonably be expected to influence decisions that the primary users of a specific reporting entity’s general purpose financial statements make on the basis of those financial statements”*. Vooruitlopend op dit *disclosure*-project is in 2014 IAS 1 herzien om duidelijk te maken dat er een uitzondering is op de veelal als dwingend ervaren zinsnede *“shall be disclosed”* in standaarden van de IASB, zoals IAS 37 (Hellman et al. 2018, p. 243). IAS 1 is een meer *princi-*

ples-based-standaard die gepaard gaat met een belangrijke rol voor de verslagleggingspraktijk (Van Hulle 1997).¹⁴ Opmerkelijk is dat in reactie op de voorstellen van de IASB in de literatuur ook belangrijke nadelen worden genoemd van een meer *principles-based disclosure*-benadering. Francis et al. (2008) wijzen er op dat bij *principles-based disclosure* de mate van *disclosure* toeneemt als de onzekerheid afneemt en dat ondernemingen in beginsel een prikkel hebben om geen informatie te geven als de onzekerheid hoger is. Van belang is ook dat Hellman et al. (2018, p. 247) hebben vastgesteld dat de mate van compliance die is gebaseerd op *disclosure principles* niet per definitie beter is dan wanneer *disclosure* is gebaseerd op specifieke voorschriften. Bovendien laat *principles-based* informatie, zoals IAS 1, zich moeilijk controleren (Pope and McLeay 2011, p. 249; Hellman et al. 2018, p. 265). Op basis van deze onderzoeken lijkt de betekenis van specifieke regels niet te moeten worden onderschat. In paragraaf 4 doen we verslag van een jaarrekeningenonderzoek om te onderzoeken in hoeverre sprake is van naleving van de normen die kunnen worden afgeleid uit IAS 37 in samenhang met de algemene verslaggevingsbeginselen van IAS 1. Uit het (uitgebreide) literatuuronderzoek van Hellman et al. (2018) naar de mate van compliance bij *disclosure* is ons niet gebleken van eerder *compliance*-onderzoek naar *disclosure* specifiek in verband met juridische geschillen.¹⁵ Dergelijk onderzoek is wel verricht onder US GAAP (SFAS 5) door o.a. Hennes (2014) en Desir et al. (2010) terwijl Hoogendoorn et al. (2016) recent onderzoek hebben gedaan naar de voorzieningen. Hierna bespreken we de uitkomsten van deze onderzoeken om deze te kunnen vergelijken met de uitkomsten van het door ons uitgevoerde jaarrekeningenonderzoek in paragraaf 4.

2.3.4 Eerder onderzoek naar *compliance*

Er zijn meerdere onderzoeken gedaan naar de mate van *compliance* van de informatieverstrekking in verband met juridische geschillen in de jaarrekening. Hennes (2014) heeft onderzoek verricht naar de verslaglegging van specifieke rechtszaken in verband met discriminatie van werknemers. Hij constateert na empirisch onderzoek dat ondernemers terughoudend zijn met het verstrekken van kwantitatieve informatie¹⁶ maar dat wel voldoende kwalitatieve informatie wordt gegeven om een indruk te krijgen van de kans op verlies (Hennes 2014, p. 33). De beperkte kwantitatieve informatieverstrekking kan volgens Hennes worden verklaard door de indirecte kosten van informatieverstrekking rond geschillen. Deze informatie kan door de tegenpartij worden opgevat als het toegeven van aansprakelijkheid¹⁷ wat sneller kan leiden tot een veroordeling, tot een hogere schadevergoeding of tot een hoger schikkingsbedrag (Hennes 2014, p. 35). Ook uit het empirisch onderzoek van Desir et al. (2010, p. 530) blijkt dat kwantitatieve informatie vaak achterwege blijft.¹⁸ Desir et al. (2010) hebben onderzoek gedaan naar de verslaglegging vlak voor het moment waarop een rechtszaak werd verloren. In 80% van de gevallen werd melding gemaakt van de omvang van de claim en in 47% van de gevallen werd een schatting gegeven van het mogelijke verlies. In 8% van de gevallen is geen enkele mededeling gedaan over de aanwezigheid

van de rechtszaak (Desir et al. 2010, p. 534, Tabel 3). Door Hoogendoorn et al. (2016) en de AFM (2013) is onderzoek gedaan naar de informatieverstrekking bij voorzieningen. Hoogendoorn et al. (2016) hebben onderzoek gedaan onder de 69 grootste Europese ondernemingen. Zij constateren dat in 55% van de gevallen in de toelichting bij voorzieningen juridische procedures apart zijn vermeld terwijl deze in 29% van de gevallen onder de overige voorzieningen zijn gebracht (Hoogendoorn et al. 2016, p. 527). In 14% van de gevallen wordt afzonderlijke informatie over juridische geschillen achterwege gelaten door gebruik te maken van de faciliteit die IAS 37.92 biedt (Hoogendoorn et al. 2016, p. 533). De AFM (2013) heeft onderzoek gedaan naar toepassing van IAS 37 onder 54 jaarrekeningen 2012 van aan de AEX, AMX en AScX genoteerde ondernemingen. De AFM is kritisch over het gebruik van *boilerplate language* die in 40% van de gevallen is aangetroffen. De AFM (2013, p. 8) beveelt aan meer specifieke informatie te geven die beter bruikbaar is.

2.4 Belang van het normatief onderzoek voor het empirisch onderzoek

De specifieke informatie-eisen van IAS 37 kunnen worden aangevuld of *overruled* door de algemene verslaggevingsbeginselen van IAS 1.15 (de *true and fair view override*). De informatie dient relevant te zijn voor de gebruiker. Zoals uit de hiervoor besproken literatuur blijkt speelt de materialiteit hierbij een belangrijke rol. Niet-materiële informatie hoeft niet te worden vermeld (IAS 1.31). De vraag is of dit van toepassing is voor juridische geschillen. De AFM heeft aangegeven dat bij belangrijke rechtszaken en claims sprake kan zijn van koersgevoelige informatie (AFM 2017, p. 9). Bovendien is het op grond van het literatuuronderzoek bij juridische geschillen aan te bevelen zoveel mogelijk aansluiting te zoeken bij de specifieke informatievoorschriften van IAS 37. Hoe groter de onzekerheid is hoe minder de onderneming geneigd is informatie te geven (Francis et al. 2008). Om een getrouw beeld te kunnen geven van de risico's bij juridische geschillen is op grond van IAS 1.15 naar onze mening eerder sprake van aanvullende informatiewensen.

Voor het jaarrekeningenonderzoek leiden wij uit IAS 37 en IAS 1 de volgende informatie-elementen af:

1. de aard van de (onzekere) verplichting dient te worden vermeld (IAS 37.85a);
2. de boekwaarde van de onzekere verplichting moet worden vermeld aan het begin en aan het eind van het verslagjaar waardoor inzicht wordt gegeven in de kwantificering van de financiële risico's (IAS 37.84a);
3. vermogensmutaties: er dient een sluitend overzicht te worden gegeven van de vermogensmutaties waardoor inzicht wordt gegeven in toevoegingen aan de voorziening en in de aangewende en de vrijgevallen bedragen (IAS 37.84b t/m d);
4. het juridisch verloop moet worden gevolgd om inzicht te krijgen in het verwachte tijdstip van uitstroom van economische voordelen (IAS 37.85a), een indicatie van de onzekerheden over het bedrag

of tijdstip van een uitstroom van economische voordelen (IAS 37.85b) en de vraag of vergoedingen zijn te verwachten (IAS 37.85c).

Het is van belang uit IAS 37.84-86 zoveel mogelijk dezelfde informatie-eisen te stellen aan de voorwaardelijke verplichtingen als voor de voorzieningen zijn vereist. Als de voorziening en de voorwaardelijke verplichting uit dezelfde omstandigheden ontstaan, dient namelijk de informatie die is vereist op grond van IAS 37.84 tot en met IAS 37.86 zodanig te worden vermeld dat het verband tussen de voorziening en de voorwaardelijke verplichting wordt aangetoond (IAS 37.88). Alle hiervoor vermelde informatie-elementen bij de voorziening kunnen ook bij de voorwaardelijke verplichtingen worden gehanteerd met uitzondering van het vereiste van het mutatieoverzicht. In plaats daarvan wordt bij de voorwaardelijke verplichtingen als vierde informatie-element opgenomen dat inzicht moet worden gegeven in financiële veranderingen van de risico's vergeleken met vorige jaren. Dat is nodig om een inschatting te kunnen geven van de financiële gevolgen van het geschil (IAS 37.48).

In de volgende paragraaf wordt aan de hand van het jaarrekeningenonderzoek onderzocht in hoeverre in de praktijk van de verslaglegging aan de vier hiervoor genoemde informatie-elementen wordt voldaan.

3 Uitkomsten jaarrekeningenonderzoek

In deze paragraaf wordt antwoord gegeven op de tweede onderzoeksvraag:

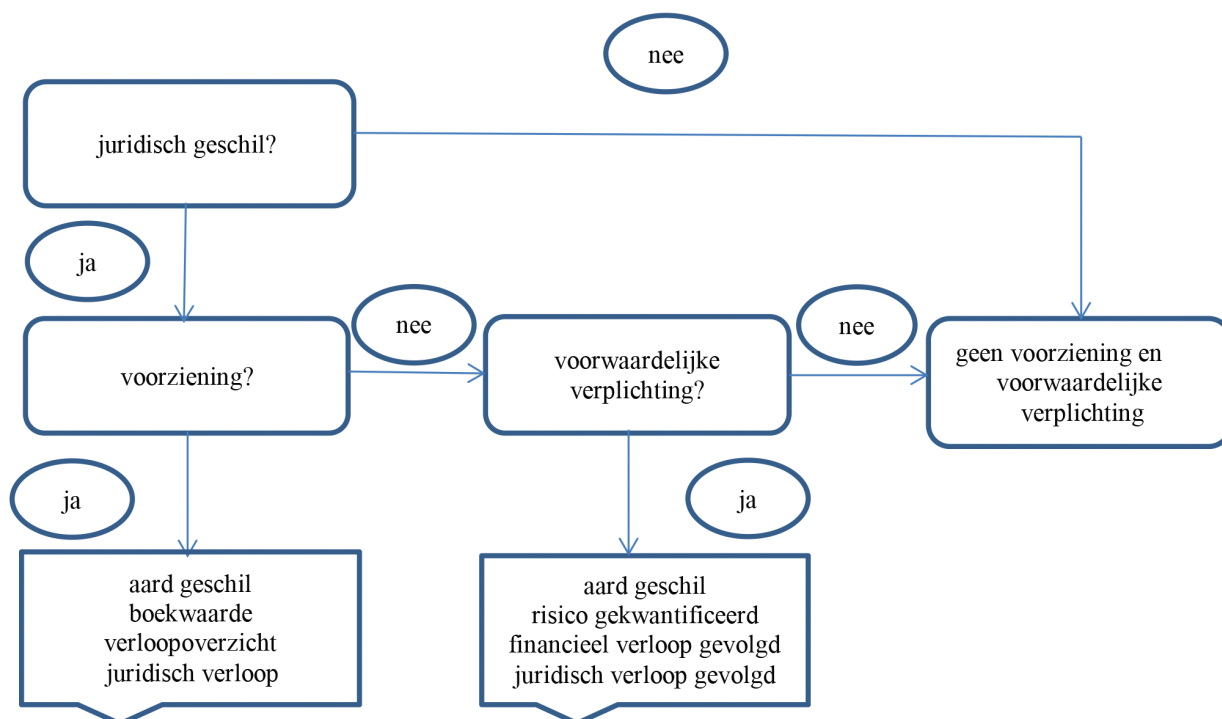
Hoe wordt in de jaarrekening feitelijk omgegaan met de specifieke voorschriften van IAS 37 *Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets*?

3.1 Procedure van het jaarrekeningenonderzoek

De jaarrekeningen 2016 zijn onderzocht aan de hand van een vragenlijst. Daarbij is een onderzoeksjabloon gehanteerd dat zoveel mogelijk bestaat uit vragen waarop het antwoord ja of nee luidt. In het geval dat de vraag met ja wordt beantwoord, worden vervolgvragen geformuleerd met betrekking tot informatie-elementen die zijn afgeleid uit IAS 37.84 tot en met IAS 37.92. De vervolgvragen dienen om vast te stellen in hoeverre aan de informatie-elementen is voldaan.

3.2 Verslag empirisch onderzoek jaarrekeningen 2016

In de Tabellen 1 tot en met 5 wordt verslag gedaan van het jaarrekeningenonderzoek aan de hand van de jaarrekeningen van 2016. In de toelichting bij de Tabellen wordt onderscheid gemaakt tussen ondernemingen waarvan de aandelen zijn opgenomen in de AEX, de AMX en de AScX. Dit maakt het mogelijk nader te analyseren of de grootte van de onderneming gevolgen heeft voor de mate van *compliance*. In Tabel 1 wordt verslag gedaan van het onderzoek naar de

Figuur 1. Opzet onderzoeksjabloon.

Tabel 1. Aanwezigheid geschillen in de jaarrekening; populatie n = 75.

	Antwoord	populatie 75	percentage
Blijken juridische geschillen uit de jaarrekening?	Ja	62	83%
	Nee	13	17%

aanwezigheid van juridische geschillen in de jaarrekening. De percentages zijn afgerond op hele getallen zodat zich afrondingsverschillen voor kunnen doen.

Bij 83% van de ondernemingen blijkt uit de jaarrekening de aanwezigheid van juridische geschillen. De nadere verdeling geeft interessante verschillen te zien. Van de aan de AEX genoteerde vennootschappen blijkt bij 96% sprake te zijn van geschillen, bij de AMX is dat in 88% het geval terwijl bij de aan de AScX genoteerde vennootschappen in 64% van de gevallen uit de jaarrekening blijkt van juridische geschillen.

3.2.1 Disclosure bij de voorziening voor juridische geschillen

Vervolgens is onderzocht in hoeverre door deze ondernemingen een voorziening is gevormd voor de risico's die samenhangen met juridische geschillen. Van dit onderzoek wordt verslag gedaan in Tabel 2.

In 76% van de gevallen is een voorziening gevormd bij de vennootschappen waar in de jaarrekening is gebleken van juridische geschillen. Ook hier is opvallend dat er grote verschillen zijn tussen de AEX (92%)¹⁹, de AMX (73%) en de AScX waar in 56%²⁰ van de gevallen sprake is van een specifieke voorziening. Vervolgens is onderzocht in hoeverre de uit de IAS afgeleide informatie-elementen

zijn opgenomen in de toelichting bij de voorzieningen. Van dat onderzoek wordt verslag gedaan in Tabel 3.

Bespreking uitkomsten van Tabel 3 per informatie-element

Informatie-element (1): aard van de verplichting

Tabel 3 geeft aan of per categorie voorziening de aard van de verplichting is vermeld. Als sprake is van een afzonderlijke voorziening voor juridische geschillen dient naar onze mening in de toelichting te worden ingegaan op de aard van het juridische geschil. De aard van een juridisch geschil kan bijvoorbeeld iets zeggen over de verwachte looptijd van een eventuele rechtszaak. De aard van de verplichting wordt in 60% van de gevallen toegelicht. Opvallend is dat deze informatie bij de AScX relatief achterblijft vergeleken met de cijfers van de AEX en AMX. Opmerkelijk is tot slot dat uit het onderzoek is gebleken dat een aantal ondernemingen de aard van het geschil bespreekt bij de voorwaardelijke verplichtingen terwijl er ook een voorziening is gevormd waar niet afzonderlijk op de aard van de verplichting is ingegaan.²¹

Informatie-element (2): de boekwaarde

Tabel 3 geeft aan of de boekwaarde (afzonderlijk) is toegelicht. Opvallend is dat de AScX op dit onderdeel hoger scoort dan de ondernemingen van de AEX en AMX. Dat

Tabel 2. Aanwezigheid voorziening; populatie n = 62.

	antwoord	populatie 62	percentage
Blijkt uit de jaarrekening een voorziening voor juridische geschillen?	Ja	47	76%
	Nee	15	24%

Tabel 3. Informatie voorziening in verband met juridische geschillen.

Voorziening in de jaarrekening 2016	totaal n	in %	AEX	in %	AMX	in %	AScX	in %
wel geschil	62	100%	24	100%	22	100%	16	100%
geen voorziening i	15	24%	2	8%	6	27%	7	44%
wel voorziening	47	76%	22	92%	16	73%	9	56%
Voorziening:	47	100%	22	100%	16	100%	9	100%
informatie-elementen:								
1. aard	28	60%	14	64%	10	63%	4	44%
2. boekwaarde	32	68%	14	64%	11	69%	7	78%
3. verloopoverzicht	29	62%	13	59%	11	69%	5	56%
4. juridisch verloop	18	38%	9	41%	7	44%	2	22%

wordt anders als wordt gekeken naar de situatie waarbij de boekwaarde wel wordt vermeld maar alleen in combinatie met andere typen voorzieningen. Dan wordt in 94% van de gevallen voldaan aan de eis van kwantificering, nader uitgesplitst naar AEX 91%²², AMX 100%²³ en AScX 89%.²⁴ Kennelijk wordt in de laatst genoemde gevallen afzonderlijke vermelding niet materieel geacht of wordt de faciliteit van IAS 37.92 toegepast.

Informatie-element (3): verloopoverzicht

Tabel 3 geeft aan dat in 62% van de gevallen afzonderlijk informatie wordt gegeven over de toevoeging en vrijval van de voorziening als onderdeel van een sluitend verloopoverzicht (ook wel mutatieoverzicht). Uit het onderzoek is gebleken dat de informatie van het verloopoverzicht vaak wordt gecombineerd met die van overige voorzieningen.²⁵ Er wordt dan geen afzonderlijk inzicht gegeven in de mutaties van de voorziening voor juridische geschillen. Bij de AEX wordt in 62% van de gevallen afzonderlijk inzicht gegeven in de mutaties van de voorziening, bij de AMX in 69% en bij de AScX in 56% van de gevallen.

Informatie-element (4): bespreking van het juridisch verloop

Tabel 3 geeft aan dat in 38% van de gevallen op verbale wijze verslag wordt gedaan van de ontwikkelingen in het verloop van een juridisch geschil waarvoor een voorziening is gevormd.²⁶ Bijvoorbeeld door een uitspraak van een rechter in het geschil te bespreken waartegen beroep is aangetekend. Hier zien we weer een opmerkelijk verschil tussen de uitkomsten van de AScX (22%) en de AEX (41%) en de AMX (44%).

3.2.2 Disclosure bij de voorwaardelijke verplichting voor juridische geschillen

Vervolgens is onderzocht in hoeverre de vier uit de IAS afgeleide informatie-elementen zijn toegelicht bij de

voorwaardelijke verplichtingen. Van dat onderzoek wordt verslag gedaan in Tabel 4 en 5.

In 81% van de gevallen is een voorwaardelijke verplichting toegelicht bij de ondernemingen waar in de jaarrekening is gebleken van juridische geschillen.

Nader uitgesplitst naar de AEX 83%, de AMX 91% en de AScX 63%. Van het onderzoek naar de vraag in hoeverre de uit de IAS afgeleide informatie-elementen zijn toegelicht bij de voorwaardelijke verplichtingen wordt verslag gedaan in Tabel 5.

Informatie-element (1): aard van de verplichting

Tabel 5 geeft aan dat de aard van het juridisch geschil in 64% van de gevallen is toegelicht bij de voorwaardelijke verplichtingen. Het hoogst scoort de AEX met 80%. Uit het onderzoek is gebleken van een mogelijk rubriceringsprobleem. Vier ondernemingen hebben voor de toelichting van de aard van de verplichting expliciet verwezen naar de toelichting bij de voorzieningen.²⁷

Informatie-element (2) en (3): de kwantitatieve informatie
Tabel 5 geeft aan dat het financiële risico in verband met juridische geschillen in 34% van de gevallen wordt toegelicht bij de voorwaardelijke verplichtingen. De AEX scoort hier met 50% hoger dan de AMX met 25% en de AScX 20%. Het financiële verloop van de risico's van juridische geschillen wordt in 12% van de gevallen toegelicht. De kwantitatieve informatie wordt derhalve opvallend weinig toegelicht en zelfs in het geheel niet door de AScX. Een verklaring hiervoor kan zijn dat in de praktijk wordt volstaan met de kwantitatieve informatie zoals die is toegelicht bij de voorzieningen. Deze verklaring kan echter alleen opgaan voor zover het bij de verplichtingen om dezelfde omstandigheden gaat (IAS 37.88).

Informatie-element (4): bespreking van het juridisch verloop

Tabel 5 geeft aan dat in 44% van de gevallen bij de voorwaardelijke verplichtingen wordt ingegaan op de speci-

Tabel 4. Aanwezigheid voorwaardelijke verplichting; populatie n = 62.

	antwoord	populatie 62	percentage
Blijkt uit de jaarrekening van een voorwaardelijke verplichting voor juridische geschillen?	Ja	50	81%
	nec	12	19%

Tabel 5. Informatie voorwaardelijke verplichting 2016.

Voorwaardelijke verplichting jaarrekening 2016	totaal	in %	AEX	in %	AMX	in %	AScx	in %
wel geschil	62	100%	24	100%	22	100%	16	100%
geen voorwaardelijke verplichting	12	19%	4	17%	2	9%	6	37%
wel voorwaardelijke verplichting	50	81%	20	83%	20	91%	10	63%
Voorwaardelijke verplichting informatie-elementen:								
1. aard geschil	32	64%	16	80%	10	50%	6	60%
2. kwantificering risico's	17	34%	10	50%	5	25%	2	20%
3. financieel verloop	6	12%	3	15%	3	15%	0	0%
4. juridisch verloop	22	44%	14	70%	5	25%	3	30%

fieke omstandigheden van het juridisch geschil. Hier valt op dat de AEX met 70% hoger scoort dan de AMX met 25% en de AScx met 30%.

Een goed voorbeeld waarbij specifiek inzicht wordt gegeven in het juridische verloop van een geschil is aangetroffen in de jaarrekening van TKH. Na balansdatum heeft de rechtbank uitspraak gedaan in een lopend geschil. De uitkomst van het geschil is besproken in de toelichting. Daarmee wordt feitelijke en nuttige informatie verstrekt die verder gaat dan is vereist volgens IAS 37.85.

Best practice: TKH, jaarverslag 2016, p. 169

Op 8 februari 2017 heeft de rechtbank in München een vonnis gewezen in de squeeze-out-procedure met de minderheidsaandeelhouders in Augusta Technologie AG. Daarin heeft de rechter de vergoeding vastgesteld op € 33,37 per aandeel en dient TKH de procedurekosten te vergoeden. Voor deze vergoeding is een financiële verplichting opgenomen.

Een andere toelichting die goed als voorbeeld kan dienen is opgenomen in de jaarrekening van Galapogos NV. Aan de hand de bespreking van het juridische geschil bij de voorwaardelijke verplichtingen is gemotiveerd uitgelegd waarom geen voorziening is gevormd.

Best practice: Galapogos NV, jaarverslag 2016, p. 124:

Mogelijke vorderingen en verplichtingen

In de loop van 2008 klaagde een voormalig directeur van één van de dochterondernemingen deze dochteronderneming aan voor het onrechtmatig beëindigen van zijn contract en werd er een schadevergoeding van €1,5 miljoen geclaimd. Wij zijn van mening dat het bedrag van de gevorderde schadevergoeding onrealistisch hoog is. In 2014 heeft de rechtbank een externe deskundige aangesteld om het exacte bedrag

van de schade te evalueren. Op 29 januari 2016 heeft de rechtbank een uitspraak gedaan in eerste aanleg, waarbij alle vorderingen volledig werden afgewezen. In beroep heeft de rechtbank van tweede aanleg aan de rechtbank van eerste aanleg opgedragen om een nieuw proces te voeren, dat momenteel hangende is. Tot op heden zijn er nog geen hoorzittingen ingepland, noch beslissingen genomen. Gezien de verweerelementen, alsook het feit dat de rechtbank geen beslissing heeft genomen die erop wijst dat de vordering zal worden toegewezen, evalueerden onze raad van bestuur en het management het risico als gering tot mogelijk maar niet waarschijnlijk. Er werd dan ook besloten om in 2016 geen voorziening op te nemen omdat het risico als beperkt werd ingeschat.

4 Confrontatie normatief onderzoek met empirisch jaarrekeningenonderzoek

4.1 Inleiding

In deze paragraaf wordt antwoord gegeven op de derde onderzoeksvraag:

Hoe verhouden de normen van IAS 37 zich tot de feitelijke verslaglegging van juridische geschillen?

De uitkomsten van het jaarrekeningenonderzoek laten zien dat in 76% van de gevallen waar uit de jaarrekening blijkt van een juridisch geschil een voorziening is gevormd (Tabel 2) en in 63% van de totale onderzoekspopulatie.²⁸ De laatste uitkomst laat zich vergelijken met het onderzoek van Hoogendoorn et al. (2016, p. 527, Tabel 1) waar in 84% van de onderzochte ondernemingen een voorziening voor juridische geschillen is gevormd. Een

voorwaardelijke verplichting is toegelicht in 81% van de gevallen waar uit de jaarrekening is gebleken van een juridisch geschil (Tabel 4) en in 67% van de totale onderzoekspopulatie. De toepassing van IAS 37.14 en 37.16 vereist een schatting van de waarschijnlijke kans op een verplichting die tot uitstroom van middelen zal leiden. Bij een kans van meer dan 50% is een voorziening voorgeschreven. Als de kans lager is dan 50% moet informatie worden gegeven bij de voorwaardelijke verplichtingen tenzij de kans op uitstroom van middelen zeer onwaarschijnlijk is (in de praktijk lager dan 10%) en hoeft geen informatie te worden verstrekt.

IAS 37 kent een aantal specifieke voorschriften voor de informatieverstrekking maar op deze verplichting zijn belangrijke uitzonderingen van toepassing:

1. IAS 1.31 staat toe niet-materiële informatie niet te vermelden omdat dit het getrouwe beeld niet schaadt.
2. IAS 37.92 kent een vrijstelling van informatieverstrekking in het extreme geval dat die informatie de belangen van de onderneming in een geschil kan schaden. In dit geval vermeldt de onderneming de algemene aard van het geding. Ook vermeldt zij het feit dat en de reden waarom de informatie niet wordt verstrekt.
3. IAS 37.86 vereist inzicht in de aard van de voorwaardelijke verplichting maar alle andere in IAS 37.86 opgenomen informatie hoeft alleen te worden vermeld indien dit praktisch haalbaar is.

Vervolgens is onderzocht in hoeverre uit de jaarrekening valt op te maken dat een expliciet beroep is gedaan op deze uitzonderingen. Een gemotiveerd beroep op de vrijstelling van IAS 37.92 (*prejudicial information*) is in 8% van de gevallen aangetroffen²⁹, een expliciet beroep op het niet-materieel zijn van de informatieverplichting komt in 10% van de gevallen voor³⁰ en in 2% van de gevallen is meegedeeld dat het niet praktisch haalbaar is de informatie te vermelden.³¹

Een beroep op de uitzonderingen kan de uitkomsten van de Tabellen 3 en 5, waaruit blijkt dat niet aan alle door ons afgeleide informatie-elementen is voldaan, niet volledig verklaren. Voor een nadere analyse maken we onderscheid tussen de kwantitatieve informatie-elementen (boekwaarde en verloopoverzicht) en de kwalitatieve informatie-elementen (de aard van de verplichting en een bespreking van de juridische stand van zaken).

Uit Tabel 3 blijkt dat bij de voorzieningen de aard van de verplichting in 60% van de gevallen wordt toegelicht. Een verklaring voor deze wat lage score kan zijn dat de voorziening voor juridische geschillen niet afzonderlijk is toegelicht maar als onderdeel van overige voorzieningen. De aard van de verplichting moet per categorie voorziening worden vermeld. Indien de informatie is opgenomen onder de overige voorzieningen kan worden volstaan met de niet veelzeggende opmerking dat sprake is van een juridisch geschil. Het juridische verloop van het geschil wordt in 38% van de gevallen besproken. Alleen in die

gevallen wordt ingegaan op het juridische verloop van het specifieke geschil en wordt niet volstaan met algemene informatie. Een percentage van 38 is volgens ons teleurstellend laag en voor verbetering vatbaar. In ons onderzoek is bij de voorwaardelijke verplichtingen in 40% van de gevallen gebleken van algemene (*boilerplate*) informatie³². Deze uitkomst is vergelijkbaar met het onderzoek door de AFM (2013 waar in 45% van de gevallen sprake was van *boilerplate*-informatie).

Ook de kwantitatieve informatie lijkt voor verbetering vatbaar. De boekwaarde wordt in 68% van de gevallen toegelicht waarbij opvalt dat juist de AScX hier het hoogste scoort (78%). Bij het verloopoverzicht dat in 62% van de gevallen afzonderlijk wordt toegelicht, scoort de AMX hoger (69%) dan de AEX (59%). Het verloop van de omvang van de voorziening voor het juridisch geschil wordt regelmatig versluierd door deze informatie samen te voegen met andere typen voorzieningen. Dit is opmerkelijk omdat het samenvoegen van gelijksoortige informatie in IAS 37.87 niet wordt genoemd met betrekking tot het verloopoverzicht. Tot slot lijkt ook sprake te zijn van een rubriceringsprobleem. Informatie wordt gegeven bij de voorwaardelijke verplichtingen in plaats van bij de voorzieningen zonder daar een nadrukkelijk verband te leggen tussen de voorziening en de voorwaardelijke verplichting zoals door IAS 37.88 wordt gevraagd. Onze bevindingen komen overeen met Hennes (2014) en Desir et al. (2010), die concluderen dat de mate van *compliance* bij de kwantitatieve informatie tekort schiet. Opvallend is dat volgens Desir et al. (2010) onder het meer *rules-based* SFAS 5 de kwalitatieve informatie wel toereikend bleek te zijn.³³

5 Conclusie en aanbevelingen

Risico's in verband met juridische geschillen zijn een goed voorbeeld van onzekere gebeurtenissen waarvoor IAS 37 specifieke voorschriften heeft geformuleerd. In ons onderzoek is de vraag gesteld in hoeverre gedetailleerde wet- en regelgeving kan bijdragen aan het beperken van subjectieve elementen in de jaarrekening en in hoeverre wet- en regelgeving wordt nageleefd. De vraag of een voorziening moet worden opgenomen is naast de aanwezigheid van een verplichting waarvan het bedrag op betrouwbare wijze kan worden geschat, ook afhankelijk van de kans dat de verplichting tot uitstroom van middelen gaat leiden. Die kans wordt omschreven als 'meer waarschijnlijk dan niet'. Dit wordt ook wel de waarschijnlijkheidsdrempel genoemd. Het hanteren van de waarschijnlijkheidsdrempel is bij de herzieningsvoorstellen van IAS 37 (ED 2005) en het Conceptual Framework for Financial Reporting onderwerp van discussie geweest. Inmiddels lijkt de IASB ruimte te laten voor toepassing van de waarschijnlijke kans-eis bij IAS 37, ondanks dat deze eis geen onderdeel meer uitmaakt van het Conceptual Framework for Financial Reporting. Naar onze mening is dat terecht omdat het bij risico's in verband met juridische geschillen een specifiek soort

onzekerheid betreft waar externe deskundigen volgens beroepsregels geen concrete verwachtingen over de proceskansen mogen uitspreken.³⁴ Bovendien kent de markt geen waardering van vergelijkbare geschillen. Het handhaven van deze drempel betekent dat de waarde van een voorziening voor juridische geschillen in beginsel op de meest waarschijnlijke uitkomst gesteld moet worden. In het reguliere jaarrekeningenproces is naar onze mening de meest waarschijnlijke uitkomst beter te schatten en geeft deze een beter inzicht in de mogelijke toekomstige uitstroom van middelen dan de verwachtingswaarde en is daarmee meer relevant. Hier vervullen IAS 37.14 t/m 16 naar onze mening een nuttige functie.

We zijn naar aanleiding van het jaarrekeningenonderzoek kritischer ten aanzien van de toepassing van IAS 37 bij de informatievoorschriften. De mate van compliance is naar onze mening op onderdelen voor verbetering vatbaar.

Gebleken is dat niet volledig wordt voldaan aan de kwantitatieve informatie-elementen van IAS 37.84. Een belangrijke oorzaak hiervan is dat de voorziening voor juridische geschillen wordt opgenomen in het grotere geheel van de overige voorzieningen. Hierdoor wordt geen afzonderlijk beeld gegeven van de boekwaarde en/of de mutaties in de voorziening. IAS 37.87 geeft geen draagvlak voor het samenvoegen van deze informatie. Dan resteert een beroep op het niet-materieel zijn van de verplichting of een beroep op de vrijstelling van IAS 37.92. De mate waarin melding is gemaakt van deze uitzonderingen kan echter niet geheel verklaren dat niet volledig aan deze informatie-elementen is voldaan. Uit ons onderzoek is gebleken dat door 41% van de AEX geen afzonderlijk verloopoverzicht is gegeven van de voorziening voor juridische geschillen. Het ligt voor de hand dat deze informatie bij de grootste ondernemingen als niet-materieel is beschouwd. Naar onze mening verdient het aanbeveling in de toelichting bij de voorzieningen nadrukkelijk te vermelden waarom informatie omtrent lopende rechtsgedingen niet materieel is. Omdat een voorziening is gevormd is er een situatie waarbij kans op uitstroom van middelen groter wordt geschat dan 50%. Het ma-

terialiteitsbeginsel moet te allen tijde in het teken staan van IAS 1:15, het verschaffen van relevante informatie. In de literatuur wordt er door Pope and McLeay (2011) en Hellman et al. (2018) op gewezen dat de toepassing van *principles-based* informatie, zoals IAS 1 vraagt, zich moeilijk laat controleren.

Bij de toelichting van de voorwaardelijke verplichtingen geven we een genuanceerder oordeel. IAS 37.86 bevat de harde eis dat inzicht moet worden gegeven in de aard van de verplichting. In 36% van de gevallen wordt hieraan niet voldaan. Voor de andere informatie-eisen die door ons zijn afgeleid uit IAS 37.84–92 lijkt vooral de kwantitatieve informatie tekort te schieten, ook als deze in combinatie wordt gelezen met de informatie bij de voorzieningen. De vraag is of dit de ondernemingen is aan te rekenen nu IAS 37.86 de weg opent voor het niet-vermelden van informatie als het vergaren daarvan praktisch niet haalbaar is. Opmerkelijk is echter dat we dit argument zelden zijn tegengekomen in de jaarrekening terwijl dat op grond van IAS 37.91 wel moet worden vermeld. Wij zien wel een belangrijke rol voor specifieke informatievoorschriften. Een belangrijk argument hiervoor ontlene we aan de bestudeerde literatuur. Francis et al. (2008) geven daarin aan dat ondernemingen geneigd zijn minder vrijwillige informatie te vertrekken als de onzekerheid groter is, terwijl juist dan behoefte bestaat aan informatie bij de gebruiker.

Bij de herziening van IAS 37 is naar onze mening wel heroverweging nodig van de vereiste informatie-elementen. Bij de voorwaardelijke verplichtingen zou ook meer aandacht kunnen zijn voor feitelijke informatie. Wij bevelen aan in ieder geval ook de volgende informatie te vermelden bij voorwaardelijke verplichtingen:

- de aard van het juridisch geschil met vermelding van de oorzaak van het geschil.
- het in de claim gevorderde bedrag.
- het feitelijk verloop van een juridisch geschil met aandacht voor het verwachte tijdsverloop van het vervolg van de procedure.

■ **Dr. Mr. J. (Han) Scholten** is docent en onderzoeker bij de Rijksuniversiteit Groningen, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, vakgroep Bedrijfsrecht, Europees recht en Belastingrecht.

■ **Dr. D.H. (Dick) van Offeren** is hoofddocent bij de Universiteit Leiden, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, afdeling Bedrijfswetenschappen.

Noten

1. Hoogendoorn et al. (2016, p. 259) spreken van “een ontwikkeling in de richting van een meer op aansprakelijkstelling gebaseerd maatschappelijk klimaat”.
2. Van der Tas (2006) heeft er op gewezen dat een klein verschil in inschatting, 50% kans in plaats van 51%, een groot effect heeft op de verplichtingen in de jaarrekening. Een ‘bright line’ is volgens hem gemakkelijk, maar per definitie arbitrair.
3. Het rekening houden met alle denkbare scenario’s is wel gebruikelijk in een situatie van verkoop van een onderneming (due diligence), zie IFRS 3 waar de eis van een waarschijnlijke kans op uitstroom van middelen is afgeschaft als voorwaarde voor het opnemen van de verplichting.
4. Het betreft bijvoorbeeld commentaren van EFRAG, de RJ en de ASB. Zie Scholten (2016, p. 86).
5. IASB, IAS 37, agenda 14c (2015b), Research, Implications of Conceptual Framework proposals, p. 29.

6. IASB (International Accounting Standards Board) (2015c) Education Session, agenda paper 14B, *Research - provisions, contingent liabilities and contingent assets (IAS 37)*.
7. Het Conceptual Framework for Financial Reporting is in maart 2018 gepubliceerd. De definitie van een verplichting luidt: “A liability is a present obligation of the entity arising from past events, the settlement of which is expected to result in an outflow from the entity of resources embodying economic benefits”.
8. IFRS, Conceptual Framework (2018), Basis for Conclusions (BC) 5.17.
9. IAS 37.84e vereist toelichting van de toename tijdens de periode van het verdisconteerde bedrag die voortvloeit uit het verstrijken van de tijd en het effect van een verandering in de discontovoet. Waardering tegen contante waarde komt in ons onderzoek niet voor en blijft verder buiten beschouwing.
10. Daarnaast moet het bedrag van enige verwachte vergoedingen (inclusief een eventuele actiefpost) worden vermeld (IAS 37.85c).
11. Indien enige informatie die door alinea’s IAS 37.86 en 37.89 is vereist, niet wordt opgenomen omdat dit praktisch niet haalbaar is, moet dit feit worden vermeld (IAS 37.91).
12. Dit was in 2012 aanleiding voor de EFRAG, in samenwerking met de ANC en FRC, een voorstel te doen voor een Conceptual Framework voor Disclosure met als doel: “to ensure that all and only relevant information is disclosed in an appropriate manner so that the detailed information does not obscure relevant information in the notes to the financial statements”.
13. Volgens Barker et al. (2013) ligt de oorzaak voor probleem van *disclosure overload* in de verslagleggingspraktijk, waar de nadruk wordt gelegd op strikte toepassing van de specifieke regels (*rules-based*).
14. Van Hulle (1997, p. 711): The true and fair view override (...) requires those who prepare the accounts to apply professional judgement.
15. Hellman et al. (2018, p. 249) hebben een eerste selectie gemaakt van de door hen bestudeerde literatuur door in zoekmachines te zoeken op de termen *disclosure, compliance, accounting* en *standards*.
16. Hennes (2014) heeft 212 jaarrekeningen onderzocht op basis van een 10-K melding van geschillen met betrekking tot discriminatie van werknemers. In 31% van de gevallen is de omvang van de claim vermeld. In 8% van de gevallen is een schatting van de mogelijke uitgave vermeld terwijl 21% aangeeft de mogelijke uitgave niet te kunnen waarderen (71% maakt geen enkele melding van de omvang van de mogelijke uitgave).
17. Vergelijk ook Hoogendoorn et al. (2016, p. 529): “het vermelden van de omvang van een voorziening voor een juridische procedure, als beste schatting van de uitkomst van het geding, kan worden beschouwd als een schuldbekentenis van de onderneming”. Dat is ook de reden dat als deze informatie de onderneming in belangrijke mate kan schaden onder IAS is vrijgesteld van afzonderlijke vermelding (IAS 37.92).
18. Desir et al. (2010), p. 530.
19. In het geval van ASML is wel een voorziening opgenomen voor onzekere belastingposities zoals geschillen met de belastingdienst, voor andere geschillen (patentzaken) worden kosten van inhuur van juridische bijstand ten laste gebracht van het resultaat in het jaar waar de dienst wordt verleend.
20. Een expliciete motivering voor het niet opnemen van een specifieke voorziening wordt gegeven door Galapagos NV: kans niet waarschijnlijk, ASML meldt dat geen redelijke schatting is te maken van de (niet belasting)procedures, ASM Int, IMCD en Sligro melden dat de eventuele verplichting niet materieel is en Basic Fit deelt mee dat geen waarschijnlijke uitstroom van middelen wordt verwacht.
21. Aegon, Ahold en DSM (AEX), Arcadis (AMX) en Binckbank (ASCX) hebben de aard van de verplichting toegelicht bij de voorwaardelijke verplichtingen in plaats van bij de voorzieningen.
22. AkzoNobel, KPN, NN, Randstad, Shell en Vopak (AEX) kwantificeren de risico’s alleen in combinatie met andere voorzieningen zodat geen herleiding is te maken naar specifieke risico’s in verband met juridische geschillen. DSM geeft wel een kwantificering van het risico van juridische geschillen maar doet dat bij de voorwaardelijke verplichten en niet bij de specifieke voorziening.
23. ASR, Bam, Corbion, Philips Lighting en VolkerWessels (AMX) geven alleen een kwantificering van de risico’s gecombineerd met andere voorzieningen.
24. Accel (ASCX) geeft alleen een kwantificering van de risico’s van juridische geschillen gecombineerd met andere voorzieningen.
25. AkzoNobel, KPN, NN, Randstad, Shell en Vopak (AEX), ASR, Bam, Corbion, Philips Lighting en VolkerWessels (AMX) en Accel en Kasbank (ASCX) combineren het verloopoverzicht met overige voorzieningen zodat het afzonderlijke verloop van toevoegingen en onttrekkingen aan de voorziening voor juridische geschillen niet (afzonderlijk) is af te lezen.
26. Aegon, Ahold, AkzoNobel, Altice, DSM en Unilever (allen AEX) bespreken het juridische verloop van geschillen wel in de toelichting bij de voorwaardelijke verplichtingen.
27. ASR Nederland, Fugro, en Wessanen (AMX) en Fagron (AScX).
28. De totale onderzoekspopulatie bedraagt 75 waarvan in 47 gevallen een voorziening is gevormd. Dat is 62,6% van de totale populatie.
29. Altice (AEX), Aperam, Arcadis en Tomtom (AMX) en BinckBank (AScX).
30. ASM International, IMCD en Sligro Food Group (AMX) Basic Fit, ICT Group en Nedap (AScX).
31. ASML Holding.
32. Het betreft 20 van de 47 ondernemingen met een voorwaardelijke verplichting: Boskalis, Gemalto, Vopak en Kluwer (AEX), Aperam, Arcadis, ASM international, ASR, Flow traders, Fugro, IMCD, Philips lighting, Refresco, Sligro en VolkerWessels (AMX), Fagron, Hunter douglas, Binck bank, ICT en Nedap (AScX).
33. Desir et al. (2010, p. 535). In 80% van de gevallen was melding gemaakt van het door de tegenpartij gevorderde bedrag.
34. Richtlijnen en model inzake het afgeven van verklaringen door advocaten en notarissen ten behoeve van accountants, juridische databank Nederlandse Orde van Advocaten, samengesteld op 1 december 2014, onder 3: “Nederlandse ondernemingen en Nederlandse dochters van buitenlandse ondernemingen zijn gediend met een antwoord van de advocaat of de notaris op de hem gestelde vraag, dat duidelijk en specifiek

is. Dit verlangen kan echter niet zover gaan, dat de advocaat of notaris in de verklaring aan de accountant zijn taxatie geeft van de processuele mogelijkheden en risico's. In elke procedure schuilen immers onzekerheden. De schijn moet worden vermeden, dat die onzekerheden verantwoord zijn te taxeren. Indien processuele kansen bovendien via de jaarrekening naar buiten bekend zouden worden, zou dit kunnen leiden tot een ongewenste doorkruising van de mogelijkheid om tot een aanvaardbare minnelijke regeling te komen" (...).

Literatuur

- AFM (Autoriteit Financiële Markten) (2013) Voorzieningen, voorwaardelijke verplichtingen en activa. www.afm.nl
- AFM (Autoriteit Financiële Markten) (2017) Openbaarmaking van voorwetenschap (juni 2016, update juli 2017). <https://www.afm.nl/nl-nl/professionals/onderwerpen/marktmisbruik/openbaarmaking-voorwetenschap>
- Barker R, Barone E, Birt J, Gaeremynck A, McGeachin A, Marton J, Moldovan R (2013) Response of the EAA FRSC to the EFRAG/ANC/FRC discussion paper: Towards a disclosure framework for the notes. *Accounting in Europe* 10(1): 1–26. <https://doi.org/10.1080/17449480.2013.772715>
- Daske H, Gebhardt G (2006) International Financial Reporting Standards and experts' perceptions of disclosure quality. *Abacus* 42(3/4): 461–498. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6281.2006.00211.x>
- Desir R, Fanning K, Pfeiffer RJ (2010) Are revisions to SFAS No. 5 needed? *Accounting Horizons* 24(4): 525–545. <https://doi.org/10.2308/acch.2010.24.4.525>
- EFRAG, ANC and FRC (2012) Towards a disclosure framework for the notes (discussion paper). EFRAG (Brussels). https://www.efrag.org/Assets/Download?assetUrl=%2Fsites%2Fwebpublishing%2FSiteAssets%2F121015_Disclosure_Framework_-_FINAL1.pdf
- Europese Commissie (2002) Verordening (EG) Nr. 1606/2002 van het Europees parlement en de Raad van 19 juli 2002 betreffende de toepassing van internationale standaarden voor jaarrekeningen. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002R1606&from=NL>
- Francis J, Nanda D, Olsson P (2008) Voluntary disclosure, earnings quality, and cost of capital. *Journal of Accounting Research* 46(1): 53–99. <https://doi.org/10.1111/j.1475-679X.2008.00267.x>
- Hellman N, Carens J, Moya Gutierrez S (2018) Introducing more IFRS principles of disclosure – will the poor disclosers improve? *Accounting in Europe* 15(2): 242–321. <https://doi.org/10.1080/17449480.2018.1476772>
- Hennes KM (2014) Disclosure of contingent legal liabilities. *Journal of Accounting and Public Policy* 33(1): 32–50. <https://doi.org/10.1016/j.jaccpubpol.2013.10.005>
- Hoeven RL ter (1997) Reorganisatie en jaarrekening. Dissertatie Erasmus Universiteit Rotterdam, Delwel ('s-Gravenhage).
- Hoogendoorn MN (1997) Voorzieningen in de jaarrekening. Delwel ('s-Gravenhage).
- Hoogendoorn MN, Wel F van der, Kadric H (2016) Voorzieningen in de jaarrekening. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie* 90(12): 524–536.
- IASB (International Accounting Standards Board) (2005) Exposure Draft of proposed amendments to IAS 37 Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets, ED 2005. <https://www.efrag.org/Assets/Download?assetUrl=%2Fsites%2Fwebpublishing%2FProject%20Documents%2F18%2FED%20of%20Amendments%20to%20IAS37%20and%20IAS19.pdf&AspxAutoDetectCookieSupport=1>
- IASB (International Accounting Standards Board) (2010) Exposure Draft of Measurement of Liabilities in IAS 37. IASB (London). <https://www.efrag.org/Assets/Download?assetUrl=%2Fsites%2Fwebpublishing%2FProject%20Documents%2F174%2FED%20IAS37%20Liabilities%200110.pdf>
- IASB (International Accounting Standards Board) (2015a) Exposure Draft: Conceptual Framework for Financial Reporting, ED 2015/3. <https://www.ifrs.org/-/media/project/conceptual-framework/exposure-draft/published-documents/ed-conceptual-framework.pdf>
- IASB (International Accounting Standards Board) (2015b) IAS 37, agenda paper 14C, Research - Implications of Conceptual Framework Proposals <https://www.ifrs.org/-/media/feature/meetings/2015/july/iasb/research-ias-37/ap14b-possible-problems-ias3.pdf>
- IASB (International Accounting Standards Board) (2015c) Education Session, agenda paper 14B, Research - provisions, contingent liabilities and contingent assets (IAS 37). <https://www.ifrs.org/-/media/feature/meetings/2015/july/iasb/research-ias-37/ap14b-possible-problems-ias3.pdf>
- IASB (International Accounting Standards Board) (2017a) Disclosure Initiative—Principles of Disclosure. IASB (London). <http://eifrs.ifrs.org/eifrs/PDFArchive?viewFile=17488>
- IASB (International Accounting Standards Board) (2017b), Exposure Draft: Definition of Material, proposed amendments to IAS 1 and IAS 8, ED 2017/6. <https://www.ifrs.org/-/media/project/definition-of-materiality/exposure-draft/ed-definition-of-material.pdf>
- Overboom CPM, Vergoossen RGA (1997) Voorzieningen en jaarrekeningbeleid *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie* 97(9): 405–416.
- Pope PF, McLeay SJ (2011) The European IFRS experiment: Objectives, research challenges and some early evidence. *Accounting and Business Research* 41(3): 233–266. <https://doi.org/10.1080/00014788.2011.575002>
- Publicatieblad van de Europese Unie (2002) Verordening (EG) Nr. 1606/2002 van het Europees parlement en de Raad van 19 juli 2002, betreffende de toepassing van internationale standaarden voor jaarrekeningen.
- Scholten J (2016) *Geschillen in de jaarrekening, verwerking en vermelding van risico's in verband met claims, juridische geschillen en rechtsgedingen volgens het Nederlandse jaarrekeningenrecht*. Dissertatie Universiteit Leiden (Leiden). <https://openaccess.leidenuniv.nl/handle/1887/38288>
- Tas LG van der (2006) Invoering van IFRS in de EU: achtergronden, kansen en bedreigingen. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie* 80(11): 532–542.
- Van Hulle K (1997) The true and fair view override in the European Accounting Directives. *The European Accounting Review* 6(4): 711–720. <https://doi.org/10.1080/09638189700000012>
- Vander Bauwhede H (2003) Resultaatsturing en kapitaalmarkten. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie* 77(5): 196–204.